

Agnieszka Myszka

Uniwersytet Rzeszowski

**DZIECI ZE „ŚWIATA CISZY” W SPOŁECZEŃSTWIE
- RECENZJA KSIĄŻKI WYBRANE PROBLEMY
WSPARCIA WCZESNOROZWOJOWEGO I EDUKACJI
DZIECI I MŁODZIEŻY Z WADĄ SŁUCHU
NA PRZYKŁADZIE PIĘCIU KRAJÓW EUROPEJSKICH**

W 2016 r. nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Rzeszowskiego ukazała się książka zatytułowana *Wybrane problemy wsparcia wczesnorozwojowego i edukacji dzieci i młodzieży z wadą słuchu na przykładzie pięciu krajów europejskich*. Monografia ta jest efektem współpracy trzech badaczek reprezentujących trzy różne ośrodki akademickie: Małgorzaty Zaborniak-Sobczak z Uniwersytetu Rzeszowskiego, Katarzyny Ity Bieńkowskiej z Akademii Pedagogiki Specjalnej w Warszawie i Edyty Tomińskiej z Uniwersytetu w Genewie w Szwajcarii. Są one autorkami koncepcji monografii, redaktorkami, a także autorkami wybranych rozdziałów. Zaprosiły do współpracy osiem innych osób – surdopedagogów ze Słowacji, Niemiec i Francji. W efekcie powstała interesująca książka, pozwalająca na konfrontację różnych systemów opieki nad dzieckiem niesłyszącym i słabosłyszącym w kilku częściach Europy (Polska, Słowacja, Szwajcaria, Niemcy i Francja).

Jak piszą autorki, „publikacja jest próbą porównania stosowanych w wybranych krajach europejskich rozwiązań systemowych i instytucjonalnych w zakresie szeroko rozumianego wsparcia wczesnorozwojowego wobec dzieci z wadą słuchu: wczesnej diagnozy i interwencji, a także wsparcia ich rodzin, systemów kształcenia, będących w ofercie dla tej grupy dzieci i młodzieży” (s. 11). Za cel nadrzędny badaczki obrały rozpoznanie, próbę analizy i interpretację efektywności systemów wsparcia dla dzieci i młodzieży z wadą słuchu z uwzględnieniem uwarunkowań społecznych i historycznych mających wpływ na rozwiązania systemowe i instytucjonalne w poszczególnych krajach. Cel jest ambitny, zwłaszcza że nie ma bogatej tradycji prowadzenia tego typu badań porównawczych – naukowcy zazwyczaj skupiają się na jednym kraju. Tymczasem takie spojrzenie dostarcza materiałów, które mogą być podstawą działań doskonalą-

cych praktykę rehabilitacyjną w każdym z omawianych krajów, ale także mogą stać się podstawą do dyskusji dotyczącej wypracowania ogólnych, może nawet ponadnarodowych (np. wspólnych dla całej Unii Europejskiej) rozwiązań systemowych, prowadzących do wdrożenia określonych standardów postępowania wobec osób z problemami z słuchem.

Książka składa się z trzech części, poprzedzonych obszernym wstępem, w którym autorki przedstawiły historyczno-polityczne uwarunkowania obecnie obowiązujących rozwiązań systemowych dotyczących wsparcia rozwoju i edukacji dzieci i młodzieży z wadą słuchu od chwili ich narodzenia (diagnostyka) poprzez formy pomocy dziecku i rodzinie (wsparcie wczesnorozwojowe) aż po zakończenie edukacji, w wybranych krajach europejskich. Jest to rozdział niezwykle ważny dla prowadzonych dalej opisów, będący dla nich doskonałym tłem, pokazujący, że podejście do osób z wadą słuchu zmieniało się w zależności od okresu historycznego (od eksterminacji do akceptacji), by wreszcie w I połowie XVIII w. zyskać jakieś ramy organizacyjne w postaci pierwszych szkół dla niesłyszących. Było to też zależne od sytuacji prawnej, politycznej i ekonomicznej poszczególnych krajów. I o tym nie można zapomnieć, analizując współczesne programy pomocowe.

Część pierwsza książki jest poświęcona aktualnym rozwiązaniom diagnostycznym i wsparciu wczesnorozwojowemu dziecka z wadą słuchu. W tej części znajduje się pięć rozdziałów dotyczących pięciu krajów. Edyta Tomińska opisała *Typy wsparcia wczesnorozwojowego dla dzieci z wadą słuchu i ich rodzin w wielojęzycznej i wielokulturowej Szwajcarii. Przykład kantonów romańskich*. Duet naukowców z Niemiec, Johannes Hennies i Kristin Hofmann, przedstawił *Wczesne wsparcie bilingwalne: aktualne trendy w Niemczech*. Z kolei surdopedagożki Darina Tarcsiová i Margita Schmidtová zaprezentowały *Współczesne rozwiązania w diagnostyce i wsparciu oferowane dziecku z wadą słuchu na Słowacji*, a Katarzyna Ita Bieńkowska pokazała *System wczesnej diagnozy i interwencji terapeutycznej w Polsce*. Na koniec panie Saskia Mugnier, Isabelle Estève i Agnès Millet przedstawiły *Kontekst społeczno-polityczny problemu głuchoty we Francji*.

Wszystkie artykuły – naznaczone mocno osobowościami autorów – pokazują różne podejścia ideologiczne i odmienne rozwiązania praktyczne w zakresie podobnych problemów. Autorzy przyjęli różne perspektywy interpretacyjne. E. Tomińska podkreśliła, że Szwajcarzy ze względów polityczno-społecznych przyjęli i przetestowali na terenie swojego kraju różnorodne rozwiązania istniejące do lat 90. XX wieku w innych krajach europejskich. Przyjęta w polityce niezależność kantonów doprowadziła do braku ogólnokrajowej polityki społecznej i edukacyjnej, a tym samym do niejednolitego prawa, w efekcie czego dostępność pomocy zależna jest od miejsca zamieszkania i podstawowego języka, jakim posługują się poszczególne rodziny, a efektywność wsparcia w dużej mie-

rze zależy od determinacji rodziców dzieci z wadą słuchu. Surdopedagodzy z Niemiec opisali system całościowej pracy z dzieckiem, jego rodziną, środowiskiem, także lekarskim i edukacyjnym (wychowanie przedszkolne), wdrażający metody bilingwalne w zintegrowanym środowisku edukacyjnym. Słowacja i Polska to – jak wynika z ustaleń autorek odpowiednich rozdziałów – przykłady celowego i skutecznego wdrażania rozwiązań systemowych, częściowo wymuszonych przez demokratyczne wpływy społeczne (o charakterze pozarządowym) w krajach, które budowały podwaliny demokratycznych struktur państwowych, w tym prawo z zakresu leczenia i edukacji, dopiero po transformacji ustrojowej, w latach 90. XX wieku. Inną perspektywę opisu przyjęły badaczki z Francji: skupiły się one głównie na przedstawieniu efektywności rozwiązań związanych z zastosowaniem języka migowego w edukacji dzieci z wadą słuchu, czyli na pragmatycznych aspektach wspierania rozwoju. Jedynie w *Dodatku* przedstawiły informacje na temat diagnostyki, implantacji, pomocy rodzinie i edukacji.

Moim zdaniem pewna różnorodność metodologiczna poszczególnych rozdziałów tej części nie obniża wartości całej publikacji; wręcz przeciwnie: pokazuje różnorodność kultur, systemów wartości, doświadczeń historycznych, a co za tym idzie – potrzeb i oczekiwań społecznych w poszczególnych krajach. Co więcej: rozdziały te podają w wątpliwość tezę o możliwości i celowości stworzenia systemu opieki nad dzieckiem niepełnosprawnym (i chodzi tu o różne rodzaje niepełnosprawności) jednakowego dla różnych krajów.

Druga część książki skupia się na systemach edukacyjnych omawianych krajów i miejscu osób z wadą słuchu w tych systemach. I znów Edyta Tomińska w artykule *System szkolnictwa ogólnodostępnego ze specjalnym wsparciem dla dzieci głuchych i niedosłyszących* przedstawiła sytuację w Szwajcarii (*na przykładzie kantonu genewskiego*), stan w Niemczech zaprezentowała Claudia Becker (*Edukacja bilingwalna dzieci z uszkodzonym słuchem w Niemczech*), sytuację szkolną uczniów na Słowacji opisała Darina Tarcsiová (*Kształcenie uczniów z wadą słuchu na Słowacji*), a uczniów w Polsce – Małgorzata Zaborniak-Sobczak (*Polskie rozwiązania systemowe w kształceniu dzieci i młodzieży z wadą słuchu*). Efekty kształcenia we Francji przedstawiły Isabelle Estève, Saskia Mugnier (*Socjalizacja językowa dzieci niesłyszących w szkołach francuskich*).

Wspólnym mianownikiem pięciu prezentowanych tu głosów było – jak się wydaje – słowo *inkluzyja* – współcześnie wszystkie opisywane w monografii systemy edukacji dążą do tego, żeby głusi i słabosłyszący uczniowie mogli liczyć na odpowiadający ich potrzebom tryb uczenia się, by nie byli spychani na margines życia społecznego, ale aby zdobywali nie tylko kompetencję językową, ale także komunikacyjną i kulturową, by w pełni mogli uczestniczyć w życiu społecznym.

Współcześnie dominującym modelem kształcenia we wszystkich opisywanych krajach jest edukacja bilingwalna, a dostosowania do sytuacji oczekuje się nie tylko od ucznia, ale także od szkoły. Zwraca się przy tym uwagę na to, że

różnorodność potrzeb dzieci z ubytkiem słuchu wymaga wprowadzania różnych rozwiązań praktycznych. Wszyscy autorzy podkreślają, że nowoczesne możliwości techniczne (aparaty słuchowe, implanty ślimakowe) wymagają wprowadzenia zmian w metodologii nauczania, zwłaszcza że coraz więcej rodziców decyduje się na kształcenie dzieci z niedosłuchem w szkołach masowych – ogólnodostępnych.

Autorki opracowania francuskiego, opisując edukację bilingwalną i bimodalną, bardzo mocno akcentują fakt, że głównym celem nauczania osób z ubytkiem słuchu jest ich socjalizacja, i pokazują, jak uczniowie wykorzystują język (jego wersję foniczną, akustyczną i manualną – w tym fonogesty) w codziennych interakcjach społecznych. Tym samym pokazują klasę szkolną nie tylko jako przestrzeń nauki, ale przede wszystkim przestrzeń społeczną. Rozdział ten jest bardziej sprofilowany lingwistycznie niż poprzednie – autorki przedstawiają m.in. różne profile oralności uczniów głuchych, analizują rolę nauki czytania przy zdobywaniu określonych kompetencji komunikacyjnych. I podobnie jak w poprzedniej części, rozdział ten – wbrew pozorom – nie zaważył negatywnie na realizacji założonych celów, ale pokazał inny punkt widzenia, bardzo ważny w tego typu rozważaniach porównawczych.

Trzecia część monografii to krótkie podsumowanie, przygotowane przez redaktorki monografii, a podzielone na dwa rozdziały. To w moim przekonaniu najważniejsza część i może dlatego wydała mi się zbyt skondensowana.

Wspieranie wczesnorozwojowe polega na tworzeniu dziecku warunków do maksymalnego wykorzystania jego potencjału rozwojowego, przy uwzględnieniu ograniczeń rozwojowych. Na pytanie o to, jak to zadanie realizowane jest w poszczególnych krajach omawianych w części II książki, redaktorki monografii starały się odpowiedzieć w pierwszej części rozdziału zatytułowanego *Analiza porównawcza wybranych rozwiązań europejskich w zakresie wsparcia wczesnorozwojowego i edukacji dzieci i młodzieży z wadą słuchu*. Autorki porównywały zwłaszcza kilka elementów wsparcia wczesnorozwojowego: badania przesiewowe noworodków, wczesną diagnozę, aparatowanie, wsparcie rodziny, refundacje przez państwo aparatów słuchowych, istnienie spójnego systemu wczesnego wspomaganie rozwoju. Druga część tego rozdziału jest zebraniem wyników obserwacji przedstawionych w części III książki, a dotyczących edukacji jako centralnego punktu przygotowania do życia w społeczeństwie. Badaczki słusznie zwróciły uwagę na pewien paradoks: we wszystkich krajach najbardziej rozpowszechnionym typem kształcenia jest edukacja foniczna (ewentualnie wspierana gestami), natomiast edukacja bilingwalna jest uważana za ostatnią możliwość, przeznaczoną dla dzieci, u których brak jest postępów w nauce języka fonicznego, podczas gdy niemal we wszystkich krajach język migowy jest uznawany za pełnoprawny środek porozumiewania się.

Drugi rozdział w tej części książki to *Wnioski oraz perspektywy badawcze dotyczące systemu wsparcia wczesnorozwojowego i edukacji dzieci i młodzieży*

z *wadą słuchu*. Należy się zgodzić a autorkami, że mimo istnienia w miarę dobrych programów i rozwiązań systemowych, wciąż obserwujemy brak odzwierciedlenia teorii w praktyce, a przyczyny w różnych krajach są różne, związane z zamożnością krajów, systemem edukacji nauczycieli, brakiem programów ogólnonarodowych i brakiem baz danych dotyczących dzieci z badaniem słuchu. Niemniej, z roku na rok obserwuje się postęp w tym zakresie. Autorki formułują ważne i wartościowe postulaty dotyczące perspektyw w działaniach wspierających dzieci i młodzież z wadą słuchu.

W *Zakończeniu* książki znalazło się kilka informacji, których czytelnik oczekuje na wstępie (np. informacje o zawartości książki czy adresacie). Autorki ubolewają nad tym, że nie udało im się „pozyskać jednoznacznych odpowiedzi na postawione [...] pytania badawcze” (s. 230). Ale w moim przekonaniu nie można im z tego czynić zarzutu. Jak już wcześniej wspomniałam, takich jednoznacznych odpowiedzi najprawdopodobniej po prostu nie ma, bo to, co jest ważne dla jednych społeczności, dla innych może być nieistotne z punktu widzenia ekonomii, pragmatyki, aksjologii. Prezentowana monografia jest tym cenniejsza, że owe różnice wskazuje – redaktorki oddają głos różnym badaczom, dając im przy tym sporą autonomię wypowiedzi, i w zamian zyskują szeroki wachlarz zagadnień do rozważenia, dyskusji, porównania. W jednym z końcowych akapitów cytują słowa amerykańskich surdopedagogów: *we may not have all the answers, but some of the questions have become quite clear* (s. 227). Faktycznie, prezentowana książka nie daje odpowiedzi na wszystkie pytania, ale wiele kwestii przybliża, wyjaśnia, analizuje. W nauce tak już jest, że wszelkie dyskusje, badania, porównania są cenne nie tylko, a nawet nie przede wszystkim dlatego, że przynoszą odpowiedzi na wiele pytań, ale także dlatego, że rodzą nowe – i na tym polega rozwój dyskursu naukowego. Warto zatem sięgnąć po książkę, choćby tylko po to, żeby postawić kolejne pytania.

Zaborniak-Sobczak M., Bieńkowska K.I., Tomińska E. (red.), 2016, *Wybrane problemy wsparcia wczesnorozwojowego i edukacji dzieci i młodzieży z wadą słuchu na przykładzie pięciu krajów europejskich*, Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 232 ss.